

Sözlü Çeviri Alanında Nitel Yaklaşımlarının Yöntemsel Tutarlılığı Üzerine Bir İnceleme

Yelda Arkan*

* * Dr. Öğr. Üyesi / Asst.
Prof.

Mersin Üniversitesi, İnsan ve
Toplum Bilimler Fakültesi,
Almanca Mütercim ve
Tercümanlık Bölümü /
Mersin University, Faculty of
Humanities And Social
Sciences, Translation and
Interpretation Department
sahinyelda@mersin.edu.tr
Mersin / TÜRKİYE

Öz

Bu çalışmada, sosyal bilimler alanında tercih edilen nitel araştırma yaklaşım ve yöntemlerinin sözlü çeviri araştırmalarında artan biçimde kullanılmasına işaret eden yöntemsel bir yönelim değişikliği incelenmiştir. Diğer disiplinlerden alınan kuram ve yöntemlerin, sözlü çeviri biliminin disiplin içi araştırma nesnesine uyarlanmadan kullanılmasının sınırlı bir bilgi artışı sağlayacağı varsayımıyla, nitel araştırma yöntemlerinin bu alanda ne ölçüde uygun şekilde uygulandığı araştırılmıştır. Çalışmanın veri materyalini 1997-2023 yılları arasında Türkiye’de Yükseköğretim Kurulu (YÖK) veri tabanında kayıtlı sözlü çeviri alanında yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri oluşturmaktadır. Bu doğrultuda belli alansal anahtar kelimeler kullanılarak tarama yapılmış ve 53 yüksek lisans ve doktora tezi belirlenmiş, ancak 33 çalışma incelemeye dâhil edilmiştir. Çalışmanın kapsamı doğrultusunda tespit edilen tezler Atlas.ti9 veri analiz yazılımını kullanarak yapılandırılmış nitel içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, incelenen çalışmaların yalnızca sınırlı bir kısmının, belirlenen araştırma yaklaşımına uygun yöntemleri tutarlı bir şekilde uyguladığını ortaya koymuştur. Bu durum, bilimsel çalışmalarda geçerlilik ve güvenilirlik ölçütlerinin sağlanabilmesi için, nitel yöntemlere dair derinlemesine bilgi sahibi olunmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Yöntemin sözlü çeviri araştırmalarında tutarlı uygulanmasının veya uygulanmamasının nedenleri ve çözüm önerileri getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çeviribilim, sözlü çeviri araştırmaları, nitel araştırma yaklaşımları, vaka çalışması, etnografik araştırma.

Gönderim / Received:

23 Nisan 2025

Kabul / Accepted:

26 Ocak 2026

Alan Editörü / Field

Editor: Timuçin Buğra

Edman

A Study on the Consistent Application of Qualitative Approaches in Interpreting Studies

Abstract

The study examines the paradigm shift regarding the inclusion of qualitative research approaches and methods preferred in the social sciences in interpreting research. Based on the assumption that theories and methods borrowed from other disciplines will contribute only limited knowledge unless they are adapted to the intra-disciplinary research object of interpreting studies, the study investigates to what extent qualitative research methods have been appropriately applied in this field. The data material consists of master’s and doctoral theses in interpreting, registered in the database of Council of Higher Education (YÖK) in Türkiye between 1997 and 2023. Accordingly, a search was conducted using specific field-related keywords, identifying 53 master’s and doctoral theses, of which 33 were included in the analysis. These were evaluated using a structured qualitative content analysis method,

supported by the data analysis software Atlas.ti9. The finding reveals that only limited number of the analyses studies consistently apply methods appropriate to the selected research approach. This underscores the necessity of having in-depth knowledge of qualitative methods in order to meet validity and reliability criteria in scientific research. The study also present reasons for the consistent or inconsistent application of the method in interpreting research and proposes possible solutions.

Keywords: Translation Studies, interpreting studies, qualitative research approaches, case study, ethnographic research.

GİRİŞ

Sözlü çeviri araştırmalarının farklı bilim disiplinleriyle etkileşim içerisinde olması, araştırma nesnesinin sözlü çeviri alanında yürütülen bilimsel araştırmalarda çok boyutlu biçimde incelenmesini mümkün kılmış ve alanda farklı araştırma yönelimlerin gelişmesine katkı sağlamıştır. Sözlü çeviri alanında gözlemlenen yöntemsel yönelim değişikliği, başta sosyal bilimler olmak üzere, farklı alanlardan aktarılan kuram ve araştırma yöntemlerinin sözlü çeviri araştırmalarına dâhil edilmesiyle kendini göstermektedir.

Bu dönüşüm, özellikle küreselleşme ve göç süreçlerinin etkisiyle, sözlü çeviri araştırmalarında sosyal boyutun daha çok odak noktası olarak ele alınmasına yol açmıştır. Bu nedenle çevirmenin görünürlüğü, güç ilişkileri, hiyerarşi gibi kavramların ve bunların etkileşim üzerindeki yansımaları özellikle toplum çevirmenliği (Community Interpreting) araştırmalarında daha merkezi bir yer edinmiştir (bkz. Behr, 2014, s. 65; Wolf, 2014, s. 7). Bu noktada, sözlü çeviri araştırmalarında çeviri eylemi sürecine odaklanan, farklı olguların incelenmesini konu alan ve sosyoloji, psikoloji ve kültür bilimleri gibi disiplinlerden türetilen nicel ve nitel araştırma yaklaşımlarının sözlü çeviri çalışmaları kapsamında kullanılması artmıştır. Ancak bu bağlamda dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, farklı disiplinlerden alınan kuram ve kavramların sözlü çeviri araştırma nesnesinin bütünlüğünü koruyacak şekilde yapılandırılmasıdır.

Her bilim dalı araştırma alanıyla tanımlanır ve bu alanda özgün bir bilgi edinme çabasına girer. Hedeflenen bilgiye ulaşabilmek için, o disiplinde geçerliliği kabul edilen uygun araştırma yöntemlerinin uygulanması gerekmektedir. Eckert'e göre (2009), bilimsel yöntemden söz edilebilmesi için özellikle yöntemin belirlenmesi, yani araştırma amacına ulaşmak için gerekli araçların seçilmesi, özneler arası izlenebilirlik ve test edilebilirlik özelliği sağlanmalıdır (Eckert, 2009, s. 9). Her bilimin araştırma konusuna uygun yöntemleri belirlemesi ve yöntemi doğru uygulaması, geçerli ve güvenilir bilgiye ulaşılmasını sağlar.

Son yıllarda yapılan araştırmalar, özellikle 1990'lı yıllarda nitel araştırma yöntemlerinin farklı disiplinlerde uygulandığını, nicel araştırma yöntemlerin "insan davranış ve eylemlerinin bağlam ve nedenlerini açıklama konusunda yetersiz kalmasına" bağlı olduğu vurgulanmaktadır (Demir, 2024, s. 314). Ancak başka bir disiplinden aktarılan yaklaşımların ve araştırma yöntemlerinin yeni bir alan içinde uygulanması belirli zorlukları beraberinde getireceği muhtemeldir. Ancak bir bilim dalının bilimsel ölçütlere uygunluğu araştırma sorularının açık ve anlaşılır şekilde ifade edilmesi, kullanılan yöntemlerin net biçimde tanımlanması ve sistematik olarak uygulanması ile mümkündür (bkz. Hauptmeier ve Schmidt, 1985, s. 10).

Bu bağlamda çalışmada, 1997 ile 2023 yılları arasında sözlü çeviri alanında, sosyal bilimlerde yaygın olarak tercih edilen nitel araştırma yaklaşımları kullanılarak hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezlerindeki eğilimler tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu doğrultuda, nitel araştırma yöntemlerinin hangi ölçüde ve ne derecede doğru biçimde uygulandığının incelenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada en sık kullanılan araştırma yaklaşımının kuramsal temeli doğrultusunda, nitel içerik analizi çerçevesinde kategoriler oluşturulacaktır. Oluşturulan veri seti bu kategoriler doğrultusunda, Atlas.ti 9 adlı veri analiz yazılımı kullanılarak yapılandırılmış içerik analiz yöntemiyle incelenecektir.

Nitel Araştırma Yaklaşımları

19. yüzyılda, sosyal ilişkileri sistematik olarak analiz etmek, sınıflandırmak ve düzenlilik açısından nicelleştirmek amacıyla doğa bilimlerinde kullanılan nicel yöntemler sosyal bilimlerde de kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, sosyal bilimlerin odak noktasının "insan eyleminin niyetlerini, motivasyonunu, hedeflerini veya amaçlarını filtreleyerek toplumsal gerçekliği anlamak olduğu"

vurgulanmaktadır (Becker, 1993, s. 113).¹ Alıntidan da anlaşılacağı gibi, insan eyleminin niteliğinin gözlemlenmesi ve tutarlı sonuçlara varılması o kadar da kolay değildir.

Mayntz'e (2005) göre, sosyal bilimlerinin araştırma nesnesinin doğası gereği, ampirik sosyal araştırma yöntemleri araştırma nesnesini doğrudan gözlem yoluyla veya dolaylı olarak göstergeler aracılığıyla incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma nesnesinin insan deneyimine doğrudan erişim sağlayan özellikler barındırması, bu nesnenin karmaşık yapısı içinde incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu süreçte kuramsal yorumlama ve sosyal makro olguların yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bu doğrudan erişim, gözlem yoluyla, dolayısıyla doğrudan iletişim kurularak sağlanabilir. Böylece bireyler yalnızca kendi deneyim alanlarını değil, aynı zamanda dâhil oldukları etkileşim alanlarına ilişkin bilgileri de aktarabilmektedir (bkz. Mayntz, 2005, s. 5-8)

Sosyal bilimlerin araştırma nesnesinin bu özellikleri iki temel yaklaşımın, diğer bir deyişle, nicel ve nitel sosyal araştırma yöntemlerinin geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir (Becker, 1993, s. 112). Araştırmada tercih edilecek nitel veya nicel yöntem, araştırmanın hedeflerine, incelenecek grubun özelliklerine ve çalışma ortamının koşullarına bağlı olarak belirlenmesi önemlidir (Yayla ve Ergün, 2020, s. 1630). Ayrıca seçilecek olan nitel (duygular, algılar ve anlamlar) ve nicel (sayısal analiz ve ölçümler) araştırma yönteminin birleştirilmesi çeşitli veri toplama ve analiz tekniklerini bir araya getirerek farklı kuramsal yaklaşımların dâhil olmasına olanak tanımaktadır (Glesne, 2011, aktaran Sak vd., 2021, s.229). Bu bağlamda seçilecek olan nicel yöntem, verileri kuramsal bir perspektiften toplar, ölçer ve istatistiksel olarak analiz eder. Buna karşılık nitel araştırma yöntemi, insanlar arası etkileşime odaklanarak etkileşim içinde olan öznel tutum ve bağlamlara ilişkin bilgi edinmeye odaklanır. Başka bir ifadeyle, "nitel araştırma yöntemiyle insanların algıları, deneyimleri ve tutumları derin bir şekilde incelenmektedir" (Ceylan, 2023, s.7). Görüldüğü gibi ampirik araştırmalarda bilimsel bilgiyi elde etmek için aynı alanda olsa da, farklı yönetsel yaklaşımlar uygulanmaktadır.

Ancak bu yöntemler aracılığıyla elde edilen veriler, tüm araştırma sürecinin yalnızca bir aşamasını oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle, araştırma nesnesi hakkında gerekli bilgilerin toplanmasıyla daha sonra analiz edilmesi ve değerlendirilmesi için her aşama kendine özgü bir yaklaşım talep etmektedir. Bu bağlamda ilgili araştırma tasarımı çerçevesinde kategorilerin yeterliliklerini sağlamak, birbirleriyle olan ilişkilerini düzenlemek, analiz ve tüm araştırma sonuçlarını test edilebilirlik ve anlaşılabilirlik açısından uygun hale getirecektir (Creswell, 2017, s. 203). Burada dikkat çeken nokta, bu farklı araştırma aşamaları arasında yöntemlerin kullanımıyla ilgili bir uyumsuzluğun olduğudur. Çünkü veri toplama ve araştırma yöntemleri, heterojen olmalarına rağmen "eşit biçimde kullanılmakta"² veya birbirine karıştırılmaktadır (bkz. Priller 1988, s. 122). Bu bağlamda toplumsal gerçekliğin mümkün olduğunca doğru gözlemlenmesi ve yeniden yapılandırılması için uygun bir araştırma tasarımının geliştirilmesi gereklidir. Uygun bir araştırma tasarımı yalnızca doğru araştırma yöntemlerinin seçilmesini değil aynı zamanda uygun veri toplama yöntemlerinin belirlenmesini ve analiz tekniklerinin saptanmasını da kapsar. Bu unsurlar araştırma tasarımının oluşturulmasında temel bir öneme sahiptir. Her bir nitel araştırma yaklaşımı belirgin farklılıklar gösterse de, analiz aşamasında sistematik kodlama ve kategorileştirme tüm nitel araştırma yaklaşımlarının en önemli temel yapısı olarak vurgulanmaktadır (Creswell, 2023, s.182). Held'e (2024) göre ise nitel araştırma yaklaşımlarının farklı ve çok yönlü bakış açıları barındırması, tek bir standart veya sınıflandırma şeklinde düzenlenmesini zorlaştırmaktadır (Held, 2024, s. 23). Bu çok yönlülüğe rağmen sosyal bilimlerde en yaygın olarak kullanılan başlıca yaklaşımlar arasında fenomenoloji, etnografik araştırmalar, gömülü kuram ve durum çalışması öne çıkmaktadır (bkz. Creswell, 2023; Merriam, 2018; Gürbüz & Şahin, 2018).

¹ "Im Zentrum steht das Verstehen sozialer Wirklichkeit durch Herausfiltern von Intentionen, Motiven, Zielen oder Zwecken menschlichen Handelns" (Becker, 1993, s. 113).

² "In der Soziologie findet häufig eine Gleichsetzung von Erhebungsmethode und Forschungsmethode statt" (Priller 1988, s. 122). SEFAD, 2026; (55): 195-212

Somutlaştırmak gerekirse, eğitim bilimleri, sosyoloji, psikoloji gibi sosyal bilimler alanında yapılan çalışmaların araştırma nesnesine ilişkin farklı araştırma tasarımları benimsedikleri, Priller'in (1988) de vurguladığı gibi, kavramların farklı kullanılmasına neden olabilmektedir. Çalışmalarda bir bütünlük ve tutarlılık sağlamak amacıyla, sosyal bilimler araştırma alanında yöntembilim ve uygulama sorunları açısından kavramsal bir zemin oluşturulması alana katkı sağlayacaktır. Bu konuyla ilgili alansal çalışmalar ele alındığında birçok araştırmacının aynı görüşü paylaştığı belirtilmelidir. Karadağ'ın (2010) yaptığı incelemede, Türkiye'de eğitim bilimleri alanında 2003-2007 yılları arasında tamamlanan 276 doktora tezinde kullanılan araştırma tasarımlarının genel nitelik düzeylerinin yetersiz bir seviyede olduğu tespit edilmiştir. Baltacı (2019) tarafından yapılan bir başka çalışmada ise Türkçe alan yazınında nitel araştırma yaklaşımlarının uygulama eksiklikleri ve kavramsal bir tartışmanın gerekliliği vurgulanmaktadır. Coşkun'un (2022) incelediği nitel yöntemle yürütülmüş 27 makalede kavramsal tutarsızlıkların, yöntem ve tekniklerin yanlış kullanıldığı belirlenmiştir. Bu noktada Özdemir'in (2023) ulusal turizm araştırmalarında nitel yöntem yaklaşımını tercih eden 259 makalenin incelenmesi sonucunda belli bir araştırma tasarımına bağlı kalmadıkları ortaya konulmuştur. Bununla birlikte nitel araştırma yaklaşımlarının tutarlı bir şekilde kullanılmasını öneren ve bu doğrultuda kuramsal ve yöntemsel açıdan yol gösterici çalışmalar mevcuttur (bkz. Ertugay, 2019; Toker, 2022; Demir, 2024 vb.). Ancak ulusal literatürde sözlü çeviri alanında nitel araştırma yaklaşımlarını sistematik bir şekilde ele alan kapsamlı bir çalışmanın bulunmadığı söylenebilir.

Bu veriler göz önüne alındığında, sosyal bilimlerin diğer alanlarında olduğu gibi sözlü çeviri alanındaki nitel çalışmaların sayısındaki artış; sözlü çeviri alanına yönelik çalışmalarda kuram, nitel araştırma yaklaşımı, veri toplama ve analiz yöntemlerinin nasıl kullanıldığının incelenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu sorunsaldan hareketle bu çalışmada sözlü çeviri alanında nitel yaklaşımları temel alan yüksek lisans ve doktora tezlerinin bu yaklaşımları ne ölçüde doğru ve tutarlı kullandıkları ortaya konacaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın araştırma deseni, çalışmanın amaçları doğrultusunda, Mayring'in (2000, s. 193) yapılandırılmış nitel içerik analizi yöntemine dayanarak oluşturulmuştur. Bu yöntem, nitel araştırma yöntemlerinin kullanımıyla ilgili toplanan veri materyalinden belirli özellikler ortaya koymasını amaçlamaktadır. Bunun için ilgili nitel araştırma yaklaşımlarının kuramsal temellerine dayanarak bir kodlama ve kategori sistemi oluşturulmuştur. Tanımlanan kodlar ve kategoriler doğrultusunda veriler dedüktif ve endüktif nitel içerik analizi yöntemlerine uygun olarak metinler üzerinden, Atlas.ti 9 veri analiz yazılımı kullanılarak, sistematik bir şekilde analiz edilecek, kodlanacak, kategorilere ayrılacak ve değerlendirilecektir.

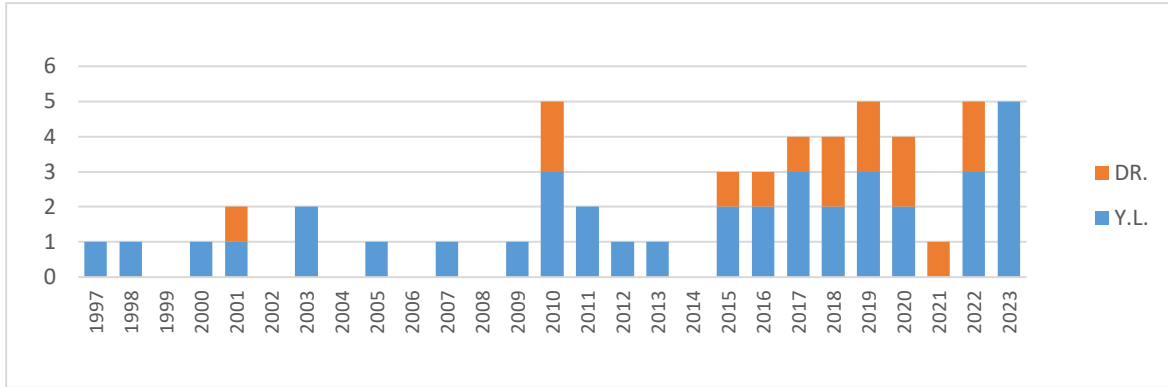
Verilerin Toplanması

Giriş bölümünde de belirtildiği gibi, bu çalışmadaki veri seti sözlü çeviri alanında yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinden oluşmaktadır. Materyal, 1997-2023 yılları arasında Yükseköğretim Kurulu veri tabanında kayıtlı olup, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinde yayımlanan tezlerden derlenmiştir.³ Veri toplama sürecinin ilk aşamasında, Ulusal Tez Merkezi veri tabanında "Dolmetschen", "Interpreting" ve "Sözlü Çeviri" gibi anahtar kelimeleriyle arama yapılmıştır. Daha kapsamlı bir veri seti elde etmek amacıyla, ikinci aşamada "KommunalDolmetschen", "Community Interpreting" ve "Toplum Çevirmenliği" gibi ek anahtar kelimeler kullanılmıştır. Bu yöntemle toplamda 53 tez çalışmasına ulaşılmıştır.⁴ Sözlü çeviri alanında hazırlanan tezlerin konu yelpazesi incelendiğinde, en fazla çalışmanın andaç çeviri (14 çalışma) ve toplum çevirmenliği (11 çalışma)

³ Tarama sürecinde 1997 yılı öncesine tarihlenen tezlerin 'veri tabanı üzerinden yayınlanma' iznine sahip olmamaları nedeniyle içeriklerine erişim sağlanamamıştır (bkz. <https://tez.yok.gov.tr>).

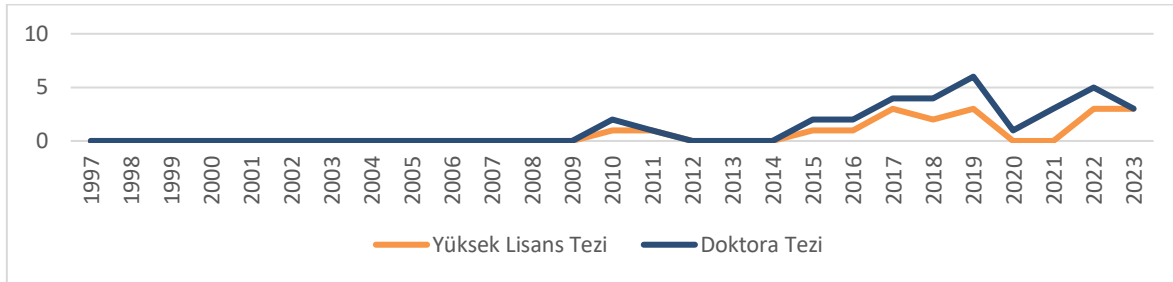
⁴ Çalışmaların kimliklerini korumak ve makalenin hacmini gereksiz yere aşmamak için 53 eser kaynakçada listelenmemiştir.

alanında yoğunlaştığı görülmektedir. Bunları sözlü çeviri eğitimi (9 çalışma), sözlü çeviri teknolojileri (6 çalışma), konferans tercümanlığı (4 çalışma), ardıl çeviri (3 çalışma), kuramsal çerçevede sözlü çeviri araştırmaları (3 çalışma), spor tercümanlığı (2 çalışma) ile sözlü çeviri bağlamında not alma süreçleri (1 çalışma) izlemektedir.

Grafik 1. Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri

Veri setinden derlenen toplam 53 verinin nitel ve nicel bakımdan ayrıştırılması sonucunda, çalışma kapsamına dâhil olmayan nicel araştırma yöntemlerini kullanan 20 veri çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Çalışmanın kapsamında nitel araştırma yaklaşımına dayalı araştırmaları konu alan 33 yüksek lisans ve doktora tezi bulunmaktadır.

Grafik 2. Nitel Araştırma Yaklaşımları Kullanılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri

Belirlenen sınırlar çerçevesinde yapılan taramada elde edilen veri materyali (Grafik 2) incelendiğinde, 1997 ile 2009 yılları arasında nitel araştırma yaklaşımına dayalı çalışmalara rastlanmamıştır. Bu çalışmaların sınıflandırması, Saldanha ve O'Brien'in (2014) çeviribilimdeki araştırma yöntemlerine ilişkin olarak geliştirdiği kuramsal çerçeve temel alınarak gerçekleştirilmiştir; söz konusu çalışmalar ürün odaklı, süreç odaklı, katılımcı odaklı, bağlam odaklı, uygulama odaklı ve kuramsal odaklı olmak üzere altı ana kategori altında incelenmiştir. Bu çerçevede, en yüksek sayıda çalışmanın katılımcı odaklı kategori altında toplandığı saptanmıştır; bu bulgu ise, nitel araştırma yöntemlerinin kullanılmasının gerekliliğini de doğrulamaktadır.

Ayrıca, 2015 yılından itibaren nitel araştırmada gözlemlenen bir artıştan söz etmek mümkündür. Söz konusu artışın, 2011 yılı sonrasında Türkiye'nin yoğun göç almasıyla⁵ birlikte, kamu alan ve sosyal yaşamda giderek artan sözlü çeviri hizmetlerine yönelik gereksinimle, özellikle toplum çevirmenliğine

⁵ Bu varsayım, Türkiye Cumhuriyeti Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verileriyle de doğrulanmaktadır; Nisan 2011 ile Ocak 2020 arasında Türkiye'ye yaklaşık 3,6 milyon insanın yerleştiği belirtilmektedir. https://www.goc.gov.tr/kitlesel-akinlar#_ftnref9 (Erişim: 15.09.2024)

duyulan ihtiyacın artışıyla ilişkili olduğu düşünülebilir (bkz. Şan & Koçlu, 2020, s. 798; Çalık, 2019, s. 70 - 71). Buna karşın 2019 ile 2021 arası dönemde korona salgınına bağlı olarak nitel çalışmaların sayısında bir düşüş yaşandığı düşünülmektedir.

Verilerin Analizi

Veri materyali ayrıştırıldıktan sonra nitel araştırma yaklaşımını tercih eden 33 çalışma daha ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir. Bu analiz nitel araştırma yaklaşımlarının genel geçerli kullanımını derinlemesine incelemeyi hedeflemektedir.

Ancak araştırmanın ayrıntılarına geçmeden önce, burada bir kez daha nitel araştırma yaklaşımlarında kullanılan kavramlar üzerine yeniden eğilmek yararlı olabilir. Çünkü kullanılan kavramların doğru bir şekilde ayrıştırılması ve anlaşılması gerekmektedir. Bu bağlamda nitel araştırma yaklaşımı araştırma yöntemi, veri toplama ve analiz yönteminden oluşan temel bir tasarımı ifade etmektedir. Nitel araştırma yaklaşımları bir yandan nicel araştırma yöntemleriyle birleştirilerek karma yöntemler (Mixed-Methods) şeklinde kullanılabilirken, diğer yandan farklı nitel araştırma yaklaşımları veya verileri, triangülasyon yöntemiyle (üçgenleme) birleştirilebilir. Bu unsurların ve yaklaşımların bir araya getirilmesi, araştırma sorusundan araştırma sonucuna kadar olan sürecin yapılandırılmasını sağlayan araştırma desenini oluşturur.

Bu noktada analiz sürecinin daha iyi anlaşılabilmesi için çalışmada yer alan grafiklerin yorumlanmasına dair kısa bir açıklama yapmak faydalı olacaktır. Grafiklerde yer alan ve her biri "D" harfi (Doküman) ile bir numara taşıyan beyaz alanlar, bu çalışmanın veri setini oluşturan yüksek lisans tezlerini ve doktora çalışmalarını temsil etmektedir. Buna karşılık renkli alanlar, çalışmaların incelenmesi sürecinde ortaya çıkan kategorileri ifade etmektedir. Bu çalışmada gerçekleştirilen içerik analiz yöntemiyle veri materyali "Nitel Araştırma Yaklaşımı", "Veri Toplama Yöntemi" ve "Veri Analiz Yöntemi" kodlarına göre incelenmiştir.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde analiz kapsamında yer alan ve bu çalışmanın materyalini oluşturan 33 yüksek lisans ve doktora tezinde araştırmacılar nitel araştırma yönteminin kullandığını ifade etmişlerdir. Veri materyalinin analiz edilmesiyle elde edilen bulgular aşağıda tartışılmıştır.

Araştırma Deseni

Grafik 3'te araştırma kapsamında analiz edilen tezlerde kullanılan nitel araştırma yaklaşımlarına ilişkin bulgular sunulmuştur.

Grafik 3. Kod: Nitel Araştırma Yaklaşımları

Grafik 3 incelendiğinde, bu çalışma kapsamında "Nitel Araştırma Yaklaşımı" kodu altında "Nitel Araştırma Yaklaşımı Olarak Veri Toplama Yöntemi" ve "Nitel Araştırma Yaklaşımı Belirlenmemiştir" kategorilerinin endüktif (tümevarımsal) olarak oluşturulması gerektiği ortaya çıkmıştır.

İlk inceleme sonucunda, analiz edilen 33 çalışmadan 10'unun herhangi bir araştırma yaklaşımı tanımlamadığı; 5'inin ise nitel araştırma yaklaşımı olarak yalnızca bir veri toplama yöntemi olan "mülakat" yöntemini kullandığı Grafik 3'te görülmektedir. Bu durum Priller'in (1988, s. 121) önceki bölümde alıntılanan "kavramların eşdeğer tutulduğuna" ilişkin eleştirisini doğrulamaktadır. Bu doğrultuda Demir'in (2023, s. 325) de "nitel araştırma desenleri kullanılarak üretilen çalışmalarda araştırma desenleri ile araştırmanın veri toplama tekniklerinin karıştırıldığı" saptaması dikkat çekicidir. Dolayısıyla çalışmalarda bu iki kavram arasında net bir ayırımın yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

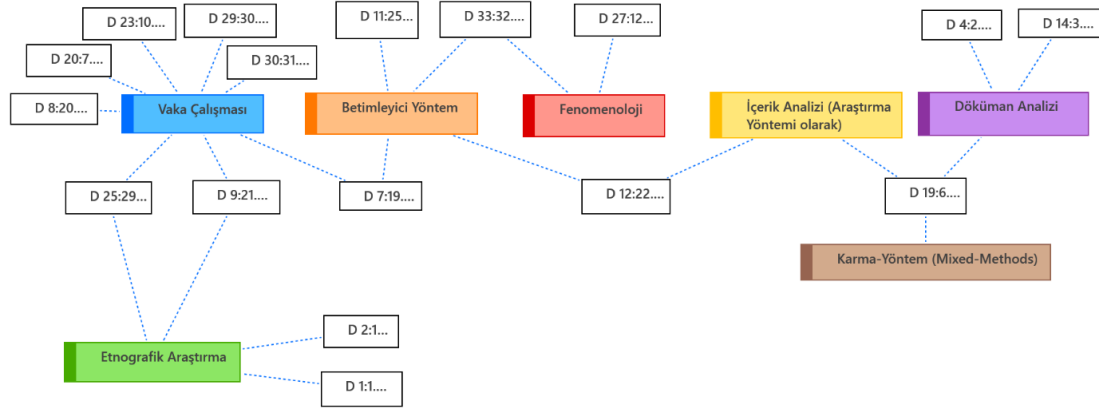
Yukarıda ifade edildiği üzere, nitel araştırma yöntemlerinin uygulamasına ilişkin yeterli yöntemsel şeffaflığın sağlanmaması nedeniyle, yöntemsel izlemenin mümkün olmadığı bu 15 çalışma araştırmanın kapsamına alınamamıştır. Bu doğrultuda yeterli tanımlanmamış bir araştırma deseni ya da yaklaşımına rağmen, bu çalışmaların kendi araştırma sorularını ne ölçüde yanıtlayabildiğini değerlendirmek, başka bir çalışmanın konusu olabilir.

Özellikle dikkat çeken bir diğer husus, araştırmanın nitel bir hedef taşıdığını belirten ancak analiz aşamasında "Statistical Package for the Social Sciences" (SPSS) kullanarak nicel analiz yöntemini benimseyen bir çalışmanın da mevcut olmasıdır. Bu nedenle söz konusu çalışma veri materyalinden çıkarılmış, böylece bu çalışmada değerlendirilen çalışma sayısı 33'ten 32'ye düşürülmüştür.

Araştırma veri setinde yer alan ve nitel bir araştırma amaçladığını ifade eden, ancak nitel araştırma yaklaşımı kullanmayan/ belirlemeyen/eksik veya yanlış tanımlayan 16 tez tespit edilmiştir. Bu materyaller zorunlu olarak çalışmanın kapsamı dışına bırakıldığından, nitel araştırma yaklaşımının uygun kullanımı bağlamında analiz edilebilecek tez sayısı 17 olarak kalmıştır. Bu doğrultuda incelenecek çalışmaların, sözlü çeviri alanında nitel araştırma yöntemlerinin uygulanış ve yürütülüş biçimlerine ilişkin somut ve açık bilgilere erişim sağlaması beklenmektedir.

Sonuç olarak; incelenen toplam 53 tez çalışmasından 33'ünün nitel araştırma yaklaşımlarını kullanmayı amaçladıklarını ifade etmelerine rağmen, yöntemlerin uygulanışına ilişkin sunulan bilgilerin yetersiz ya da hatalı olması nedeniyle bu yöntemleri tutarlı ve uygun biçimde uygulayamadıkları söylenebilir. Dolayısıyla, yalnızca 17 çalışma nitel araştırma alanında uzlaşılan bilimsel standartlara uygun çalışmalar olarak kabul edilmiş olup, analiz edilebilir nitelikte bulunmuştur.

Grafik 4'te analiz edilen çalışmalarda belirlenmiş nitel araştırma yaklaşımları renkli alanlarda gösterilmiştir.

Grafik 4. Kod: Nitel Araştırma Yaklaşımı

Grafik 4'te analiz edilen 17 çalışmadan 8'inin nitel araştırma yaklaşımı olarak vaka çalışmasını, 4 çalışmanın ise etnografik ve 1 çalışmanın fenomenoloji araştırma yaklaşımını kullandığı görülmüştür. Buna karşın 3 çalışmanın da içerik analizi, betimleyici analiz ve doküman analizini araştırma yaklaşımı olarak tanımladığı belirlenmiştir. Grafik ayrıca toplamda 5 çalışmanın araştırma hedefleri doğrultusunda birden fazla araştırma yaklaşımını benimsediğini ortaya koymaktadır. Özellikle "D19:6" çalışması, iki farklı nitel araştırma yaklaşımını birleştirmesi ve ayrıca karma yöntem (Mixed-Method) yaklaşımını benimsemesiyle öne çıkmaktadır. Bu durum ilgili çalışmanın verileri hem nitel hem de nicel olarak değerlendirdiğini göstermektedir.

Ancak bu çalışmanın kapsamı çerçevesinde tespit edilen 17 adet tez çalışmasında kullanılan nitel araştırma yaklaşımının uygunluğuna dair detaylı bir analizin yapılması, makalenin hacmini çok fazla aşacağından, bu mümkün olmamıştır. Bu nedenle çalışmada incelenmesi planlanan tezler, Grafik 4'te görüldüğü üzere, en sık tercih edilen araştırma desenleriyle sınırlandırılmıştır.

Bir ara değerlendirme yapmak gerekirse: Creswell (2007/2023), Merriam (2018), Gürbüz ve Şahin'in (2018) yukarıda açıklanan saptamalarına uygun olarak, sosyal bilimlerde nitel araştırma yaklaşımlarının oldukça yaygın olarak kullanıldığı bu çalışmada da kısmen doğrulanmaktadır. Nitekim mevcut verilerde etnografik araştırma, vaka çalışması ve fenomenoloji gibi nitel araştırma yaklaşımlarına da rastlanmıştır. Ancak bu çalışmada kullanılan veri materyalinin nitel araştırma yaklaşımlarının kullanım sıklığı açısından ayrıntılı bir şekilde incelenmesi sonucunda, toplam 10 adet çalışmanın vaka çalışması ve etnografik araştırma yaklaşımı kullandığı tespit edilmiştir. Bu noktada "D25:29" ve "D9:21" çalışmalarının vaka çalışması ve etnografik araştırma yaklaşımını birleştirerek uyguladıkları dikkate değer bir bulgudur.

Çalışmanın analiz zeminini oluşturmak amacıyla öncelikle vaka çalışması ve etnografik araştırma yaklaşımı özelliklerini daha detaylı bir şekilde tanımlayarak kuramsal bir çerçeve oluşturmak gerekmektedir. Ardından yukarıda belirtildiği gibi elde edilen veri materyali, kuramsal çerçeve doğrultusunda nitel araştırma yaklaşımı, veri toplama yöntemlerinin seçimi ve analiz yönteminin belirlenmesi açısından analiz edilecektir.

Vaka Çalışması

Vaka çalışması sosyal bilimlerde bir olgunun, olayın, durumun, bireyin ya da grupların kendi gerçekliği içerisinde (Creswell, 2023, s. 100) farklı perspektiflerden örneğin; kültürel, dilsel, zihinsel veya davranışsal bağlamda derinlemesine incelemesine olanak sağladığından, en çok tercih edilen yöntemler arasında yer almaktadır. Saldanha ve O'Brien'in, *Research Methodologies in Translation Studies*

(2014) adlı araştırmasında vaka çalışmasının çeviribilim alanında uygun bir araştırma yaklaşımı olarak kullanılabileceğini ifade etmeleri anlaşılabilir bir durumdur.

Creswell'e (2023) göre vaka çalışması, ilgili özel bir duruma ilişkin etkenlerin belirlenmesiyle başlar. "Bu durumun özel bir zaman ve yer gibi belirli parametrelerle sınırlandırılabilir ya da tanımlanabilir olması" gerektiğinin altını çizer (Creswell, 2023, s. 100). Bu doğrultuda Flick (2012), vaka çalışması araştırmalarının genellikle özel bir vakanın "daha genel bir sorun doğrultusunda spesifik veya açıklayıcı bir örnek teşkil ettiğini" ve bu bağlam içinde daha derinlemesine bir incelemenin hedeflemesi gerektiğini vurgulamaktadır (Flick, 2012, s. 178).⁶

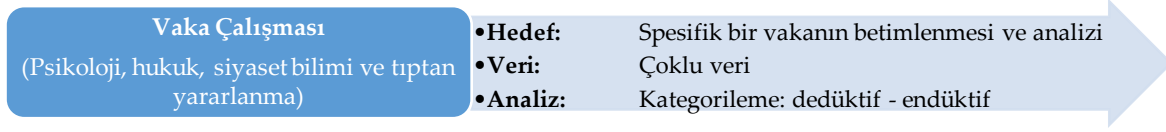
Araştırma yaklaşımının araştırma amacına uygun şekilde uygulanabilmesi için, veri toplama aracı olarak gözlem, mülakat, anket ve doküman analizlerinin bir arada kullanılmasıyla gerçekleştirilebilir. Bu nedenle birden fazla veri kaynağından yararlanmak, vaka çalışmasını diğer yaklaşımlardan ayıran temel bir özelliktir (Deveci ve Deveci, 2018, s. 127-128). Böylelikle veri toplama sürecinde verilerin çok yönlü ve birden fazla kaynaktan toplanması ilgili duruma derinlemesine bir bakış açısı kazandırmayı hedefler. Creswell'e (2023) göre veri setinin yalnızca tek "bir veri kaynağına dayanma[sı, genellikle] bu derinlemesine anlayışın geliştirilmesi için yeterli olmayacaktır" (Creswell, 2023, s. 100). Bir vaka çalışmasının veri analizinde ise araştırma amacına bağlı olarak ya vaka içi analizi ya da çapraz vaka analizi (Cross-Case Analysis) kullanılabilir. Vaka içi analizi bir olayın özelliklerini ve detaylarını derinlemesine anlamaya ve yorumlamaya çalışırken, çapraz vaka analizi birden fazla vakayı karşılaştırarak belirgin temaları ve farklılıkları ortaya koymaya odaklanır (Creswell, 2023, s. 100).

Çalışmanın analizine geçmeden önce ilgili vakayı ve içinde bulunduğu bağlamı ayrıntılı bir şekilde tanımlayıp kavramsal bir çerçevenin oluşturulması gerekmektedir. Bu çerçevede oluşturulan kodlama ve kategoriler verilerin sistematik olarak sınıflandırmasını mümkün kılacaktır. Kodlama veya kategorilerin oluşması hem kurama dayalı (yani dedüktif) hem de belirli bir vakaya ait spesifik temel bulgulardan ve/veya örüntülerden hareketle (yani endüktif) gerçekleştirilir (Creswell, 2023, s. 192-193). Ancak tekrar belirtmek gerekirse, nitel araştırma sürecinde araştırma konusuna uygun yöntem ve analiz tekniklerinin seçilmemesi elde edilen bilginin güvenilirliği ve izlenebilirliğini zorlaştırabilir. Burada araştırmacının tutarlı olması ancak sürece eleştirel yaklaşmasıyla mümkündür (Baltacı, 2019, s.380). Bu durumda Oplatka'nın 2022 yılında yayımlanan "Nitel araştırmadaki on bir tuzak: her yeni akademisyen ve doktora öğrencisinin dikkat etmesi gereken bazı hususlar" başlıklı makalesine değinmek yararlı olacaktır.

Oplatka (2022) anılan çalışmasında veri analiz sürecindeki tuzakların özellikle kodlama ve kategorilendirme yapılmaksızın "sistematik olmayan analizin yapılması", "katılımcıların seslerinin nicel olarak ifade edilmesi" ve "bulguların kategorilerinden çok görüşlere dayalı olarak yazılması" olduğunu vurgulamaktadır. Oplatka'nın dikkat çektiği bu hatalar "ciddi ampirik sorunlara yol açabilir ve okuyucuları [...] araştırmalarının kalitesine ikna etme noktasında zorlayabilir" şeklindeki saptaması önemlidir (Oplatka, 2022, s. 19).

Bu doğrultuda bu çalışmanın veri analizi; 'nitel araştırma yaklaşımı' kodu altında şekillenen 'vaka çalışması' kategorisinin tematik bir ağ içinde sunulan veri setinden alınacaktır. Bu bağlamda veri toplama araçlarının ve analiz yöntemlerinin daha kapsamlı incelenmesi ve birbirleriyle olan uygunluğunun değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

⁶ „[...] weil er als ein typisch oder besonders aufschlussreiches Beispiel für ein allgemeineres Problem gilt“ (Flick, 2012, s. 178) (çev. yaz.).

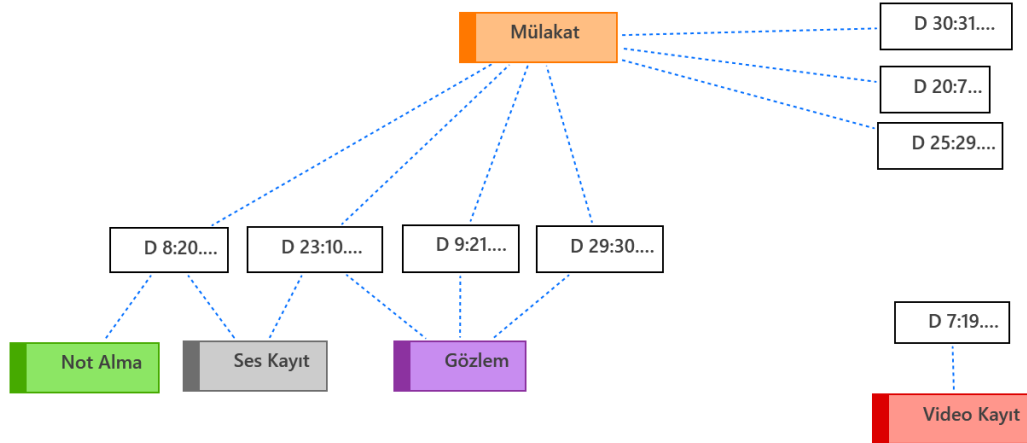

Şema 1. Vaka Çalışması

Bu şema çalışmanın devamında yer alan grafiklere ve oluşturulan kategorilere dayalı analizin daha kolay izlenebilirliğini sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

Yukarıda belirtilen vaka çalışmasının karakteristik özellikleri göz önüne alındığında, verilerin birden fazla kaynaktan toplanmasının gerektiği bir kez daha vurgulanmalıdır. Bu bağlamda, 'Vaka Çalışması' kategorisi altında yer alan veri materyali, 'Veri Toplama Yöntemi' adlı kod ile gözden geçirilirken, verilerin birden fazla kaynaktan toplanmış olması beklenmektedir. Diğer yandan vaka çalışmasını araştırma yaklaşımı olarak belirtmiş ancak sadece tek bir veri kaynağına başvurmuş çalışmaların, vaka çalışmasının temel gerekliliklerini yerine getirmediğinden sonraki analiz aşamasında dikkate alınamayacağı anlamına gelmektedir. Çalışmalarda belirtilen veri toplama yöntemleri, 'Veri Toplama' adlı kodun kategorilerini oluşturacaktır.

Grafik 5'te vaka çalışmasına ait veri toplama yöntemlerine ilişkin kategoriler gösterilmektedir.

Grafik 5. Veri Toplama Yöntemi – Vaka Çalışması

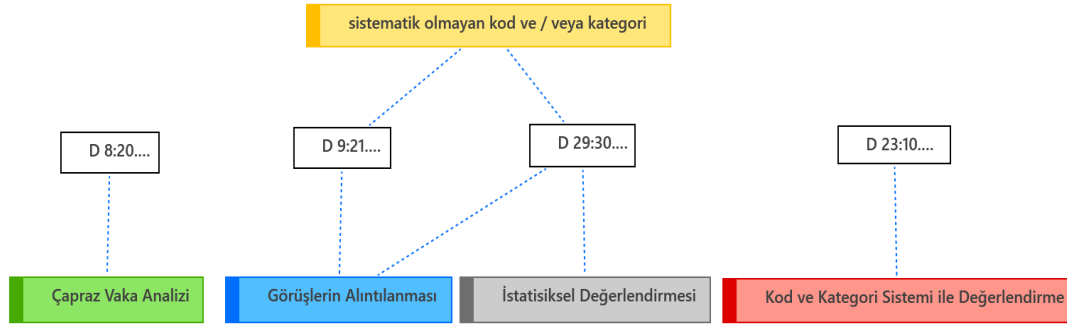
Araştırma kapsamına alınan 'Vaka Çalışması' kategorisine ait 'Veri Toplama Yöntemi' incelendiğinde (bkz. Grafik 5), 'Mülakat', 'Gözlem', 'Ses Kayıt', 'Not Alma' ve 'Video Kayıt' kategorilerinin yer aldığı görülmektedir. Sekiz çalışmadan yalnızca dördünün veri toplama yöntemi olarak mülakatın yanı sıra gözlem, ses kayıt veya not alma yöntemini kullandığı diyesi, veri çeşitlenmesini dikkate aldığı tespit edilmiştir.

Böylelikle 'Vaka Çalışması' araştırma yaklaşımıyla ilgili kuramsal çerçeve ve bu çerçeveden çıkan temel gereklilikler göz önünde bulundurulduğunda, diğer 4 çalışmanın yalnızca bir veri kaynağı kullandığı dikkat çekmektedir. Daha somut bir ifadeyle, 3 çalışma veri materyalini yalnızca mülakat ile yaparken, 1 çalışma veri materyalini video kayıtlarıyla oluşturmuştur. Bu sonuç çalışmanın devamındaki analiz için veri materyalinin azalmasına neden olmuştur, çünkü yalnızca 4 çalışma geçerli analiz materyali olarak kabul edilebilmektedir. Başka bir deyişle, 'Vaka Çalışması' kategorisi altında yer alan tüm çalışmalardan geriye kalan 4 çalışma, veri materyallerini birden fazla kaynaktan

topladıkları için vaka çalışmasının temel gerekliliklerini karşılayan ve analiz için uygun olan çalışma olarak sınıflandırılmıştır.

Bu doğrultuda D8:20, D9:21, D23:10 ve D29:30 numaralı çalışmaların veri analiz yöntemi ve uygulamasının vaka çalışmasının temel gerekliliklerini karşılayıp karşılamadığı konusu üzerinde durulacaktır.

Grafik 6 vaka çalışmasına ait veri analiz yöntemlerine ilişkin bulguları göstermektedir.

Grafik 6. Veri Analiz Yöntemi – Vaka Çalışması

Kullanılan analiz yöntemlerine bakıldığında (bkz. Grafik 6) D9:21 ve D29:30 numaralı çalışmaların veri analizlerini kodlama ve kategorilendirme yoluyla gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir. Ancak kodların ve kategorilerin hangi kriterlere göre oluşturulduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Burada tekrar belirtmeli ki, veri kodlama süreçlerinin ve kategorilerin ayrıntılı ve sistematik bir şekilde yapılandırılması, yürütülen çalışmanın tutarlılığını ve güvenilirliğini önemli ölçüde etkilemekle birlikte (Baltacı, 2019, s. 378) tüm nitel veri analizinin temel unsuru olarak da tanımlanmaktadır (Creswell, 2023, s. 182). Bu nedenle sözü edilen çalışmalarda tutarlılık ölçütünün yeterince dikkate alınmadığını söyleyebiliriz. Ayrıca, çalışmalarda hem mülakat ifadelerinin alıntılanması hem de istatistiksel bir değerlendirmenin tercih edilmesi, Oplatka'nın (2022) belirttiği gibi çalışmaların tam olarak nitel araştırma bakış açısıyla ele alınmadığını göstermektedir.

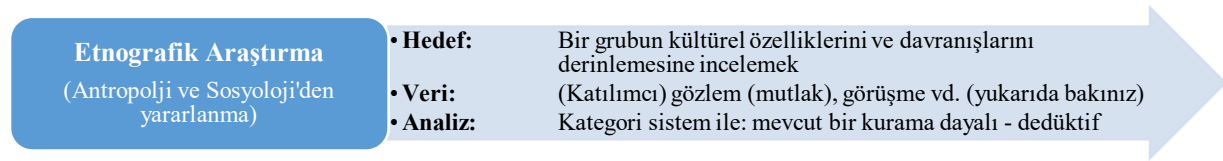
D8:20 numaralı çalışmaya bakıldığında ifadelerin ve toplanan verilerin yorumlandığı, ardından birbirleriyle karşılaştırıldığı ifade edilmesine karşın, gerekli kodlama veya kategori sisteminin belirgin olmaması, yorumlama ve karşılaştırmanın sistematik bir şekilde izlenmesi ve sonuçların doğruluğunun kontrol edilmesini zorlaştırmaktadır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, nitel araştırma deseni olarak vaka çalışmasını kullanan toplam 8 çalışmadan yalnızca D23:10 numaralı çalışmanın amacına uygun olarak temel gereklilikleri yerine getirdiği, verilerini bir kategori sistemiyle analiz ettiği tespit edilmiştir. Bu durum ilgili diğer çalışmalarda test edilebilirlik ve izlenebilirlik gibi bilimsel kriterlerin tam olarak karşılanmamasına, dolayısıyla elde edilen bilgilerin bilimsel geçerliliğinin sınırlı kalmasına yol açmaktadır.

Analiz edilen veri materyalinde en yaygın olarak kullanılan ikinci nitel araştırma yaklaşımının etnografik araştırma olduğu daha önce grafik 4'te gösterilmişti. Çalışmanın bu bölümünde bu yaklaşımın karakteristik özellikleri ele alınacaktır. Çalışmanın devamında elde edilen bulgular doğrultusunda kullanılan veri toplama ve veri analiz yöntemlerinin uygunluğu incelenecektir.

Etnografik Araştırma

Etnografik araştırmalar belirli bir grubun kültürel özelliklerini, sosyal davranışlarını ve etkileşimlerini kuramsal bir çerçevede anlama ve betimlemeye çalışan niteliksel bir yaklaşımdır (Kartarı, 2017, s. 217; Creswell, 2023, s. 92). Açıklamak gerekirse; bir grubun yaşam tarzını, geleneklerini, değer yargılarını veya tekrarlayan davranışlarını katılımcı gözleme dayanan ve bu bağlamda gerçekleştirdiği mülakatlar sayesinde elde edilen verilere ilişkin daha ayrıntılı çıkarımlar yapabilmesini mümkün kılan bir araştırma desendir (Yazıcı vd., 2012, s. 652). Bu bağlamda araştırmacının araştırma amacına uygun olarak belirli bir süre boyunca grubun günlük yaşamına dâhil olması, araştırma verilerinin daha detaylı incelemesine olanak sağlar. Bunun yanı sıra derinlemesine görüşme, araştırma notlarının incelenmesi ve söylem analizi gibi farklı veri toplama yöntemleri de kullanılabilir (Özdemir ve Tuti, 2023, s. 223). Burada dikkat çeken nokta, etnografik araştırmalarda hedeflenen derin bilgiye ulaşmak için zengin verilere, bu doğrultuda ilgili grup veya kişilerle uzun zaman geçirilmesine ve veri toplama çeşitliliğine gereksinim vardır (Demir, 2024 s. 318). Ancak Coşkun (2022) mülakat sonrası verilerin analiz aşamasında “doğrudan alıntı tekniğinin benimsenmesi nitel araştırmaların talep ettiği olguya ilişkin örüntülerin ve işleyişlerin saptanmasını” zorlaştırdığını ifade etmektedir (Coşkun, 2022, s. 165).

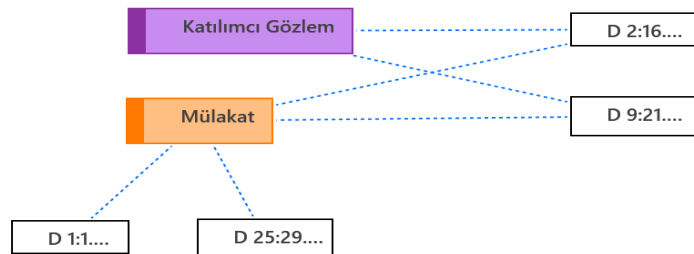
Merraim (2018) verilerin analizinde özellikle verilerin birbiriyle ve kendi içlerindeki ilişkilerinin temel bir öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle bu bileşenlerin sosyokültürel düzen çerçevesinde şemalar veya zihin haritaları aracılığıyla gösterilmesi öngörülmektedir. Böylece bileşenlerin birbiriyle karşılaştırılması araştırma nesnesine ilişkin değiştirebilir hipotezlere ve açıklamalara yön verebilmektedir (Merriam, 2018, s. 192).

Şema 2. Etnografik Araştırma

Bu şema etnografik araştırma yaklaşımının belirgin özelliklerini genel bir çerçevede özetlemektedir.

Grafik 7’de, etnografik araştırmalara ait veri toplama yöntemlerine ilişkin kategoriler sunulmuştur.

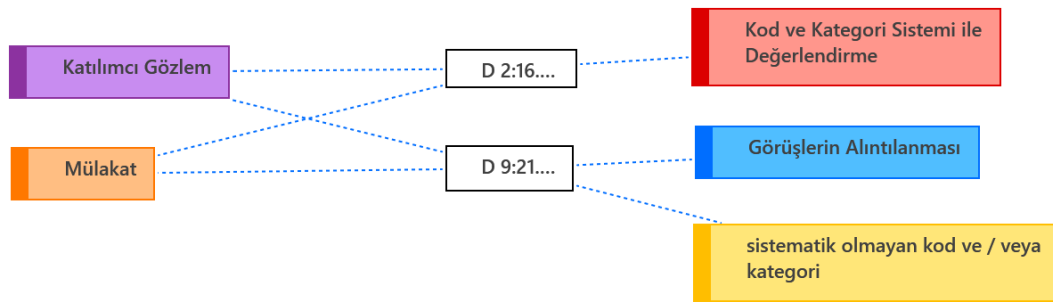

Grafik 7. Veri Toplama Yöntemi- Etnografik Araştırma

Daha önce belirtildiği gibi etnografik araştırmaların en temel ve belirleyici veri kaynağı katılımcı gözlemdir. Bu bağlamda araştırma kapsamına alınan 'Etnografik Araştırma' kategorisine ait 'Veri Toplama Yöntemi' incelendiğinde (bkz. Grafik 7) toplam 4 çalışmadan yalnızca 2'sinin D 2:16 ve D 9:21, katılımcı gözlem kategorisinde yer aldığı tespit edilmiştir. Buna karşın D1:1 ve D25:29 numaralı çalışmaların veri toplama yöntemi olarak yalnızca mülakata başvurduğu görülmüştür.

Çalışmaların veri toplama yöntemi değerlendirildiğinde (bkz. Grafik 7) yalnızca 2 çalışmanın kuramsal temele uygun şekilde, başka deyişle, katılımcı gözlemin temel bir gereklilik olduğu savından yolla çıkarak hareket ettiği görülmektedir. Bu yaklaşım çalışmalarda beklenen derinliğe ulaşmak için iki farklı veri toplama yönteminin tercih edildiğini göstermektedir. Ancak D1:1 ve D25:29 numaralı çalışmalarda yalnızca tamamlayıcı bir veri kaynağı olarak kullanılan ve araştırma yöntemi için zorunlu bir etmen olmayan mülakat yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemin etnografik araştırma alanında yürütülen bir çalışma için yeterli olmayacağı söylenmelidir. Bu bulgu doğrultusunda devamında sadece D2:16 ve D9:21 numaralı çalışmaların veri analiz yöntemleri daha ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

Grafik 8 etnografik araştırmalara ait veri analiz yöntemlerine ilişkin bulguları göstermektedir.

Grafik 8. Veri Analiz Yöntemi - Etnografik Araştırma

Kullanılan analiz yöntemlerine bakıldığında D2:16 numaralı çalışmanın araştırma yönteminin kuramsal temele uygun bir kodlama ve kategori sistemi kullanarak sistematik bir değerlendirme yaptığı söylenebilir. Buna karşın D9:21 numaralı çalışmada ise sistematik bir kodlama ve kategorinin oluşturulmamış olması, kategorilerin altına alıntılarının olduğu gibi sıralanması, yani diyalogların doğrudan kullanılması dikkat çekicidir⁷. Bu bağlamda bir kategori sistemi çerçevesinde sistematik bir bütünlük sağlayacak bakış açısıyla bir analiz ve yorumlama gerçekleştirmek yerine katılımcıların mülakat ifadelerini alıntı olarak sıralamasıyla bağlamın betimlenmesi, bir olgunun derinlemesine anlaşılması mümkün değildir. Bu durum, Oplatka'nın da ifade ettiği gibi, bulguların kategorilerinden çok görüşlere dayalı olarak yazılması "ciddi ampirik sorunlara yol açabilir [...]" (Oplatka, 2022, s. 19). Sonuç olarak bu durum göz önünde bulundurulduğunda, 4 çalışmadan yalnızca 1'inin amacına uygun olarak temel gerekliliklerini yerine getirdiği ve verilerini bir kategori sistemiyle analiz ettiği tespit edilmiştir.

SONUÇ

Bu araştırmada 1997-2023 yılları arasında sözlü çeviri alanında yüksek lisans ve doktora tezlerinde kullanılan nitel araştırma yaklaşımlarının nitelik düzeylerinin belirlenmesine çalışılmıştır. Belirtilen yıllar arasında sözlü çeviri alanında toplam 53 teze ulaşılmıştır. Veri setinden derlenen 53

⁷ D9:21 numaralı çalışma hem vaka çalışmasını hem de etnografik araştırma yaklaşımını birlikte kullandığından Grafik 8'de de yer almıştır.

verinin düzenlenmesi sonrasında araştırma kapsamına dâhil olmayan nicel araştırma yöntemini kullanan çalışmalar ayrıştırmış ve devamında araştırma amaçlarını nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda gerçekleştirmeyi hedefleyen 33 çalışma tespit edilmiştir. Ancak bu noktada analiz kapsamına dâhil edilen 1 çalışmanın nitel araştırma amacı hedeflemesine rağmen veri analiz aşamasında “Statistical Package for the Social Sciences” (SPSS) kullanarak nicel bir yaklaşım benimsediği saptanmıştır. Bu nedenle analiz kapsamında değerlendirilen çalışma sayısı 33’ten 32’ye düşürülmüştür. Her ne kadar bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımlarının kullanıldığı çalışmalara ilişkin genel bir görünüm sunulması hedeflenmiş olsa da, çalışma sınırlandırılmıştır. Açıkça ifade etmek gerekirse; çalışma nitel araştırma yaklaşımının tespiti sonrası araştırmalarda en sık tercih edilen vaka çalışması ve etnografik araştırma yaklaşımı kapsamında yürütülmüştür. Böylece kullanılan bu yaklaşımların kuramsal çerçevesi doğrultusunda veri toplama ve analiz yöntemlerinin uygunluğu incelenmiştir.

Araştırmanın en önemli sonuçlarından biri, yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğunun belli bir araştırma yaklaşımına bağlı kalmadan gerçekleştiğinin saptanması olmuştur. Bunun yanı sıra, araştırma kapsamında analiz edilen vaka çalışmalarının %87,5’inin, etnografik araştırmaların ise %75’inin kuramsal temeline kıyasla tutarsız bir şekilde uygulandığı ve bu nedenle yöntemsel uygulamada sorunlar taşıdığı söylenebilir. Toplanan veri materyaline ait kategoriler altında sistematik bir şekilde işlenmeden ve olguya özgü bağlam detayları belirtilmeden sıralanması genel olguya odaklanmayı zorlaştırabilir; hatta olgunun tamamen gözden kaçırılmasına yol açabilir. Bir araştırmanın başarısının bağlı olduğu unsurlardan biri, verilerin toplama ve analiz sürecinin uygun şekilde yürütülmesidir. Ancak belirtilmelidir ki, incelenen çalışmalarda kullanılan veri toplama ve analiz yöntemlerinin araştırmanın temel amacına uymadığı tespit edilmiştir. Burada detaylı bir şekilde ele alınan yaklaşımlar, birden fazla kaynaktan veri toplanmanın vaka çalışması için zorunlu, katılımcı gözleminin ise etnografik araştırmalar için temel bir gereklilik olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda çalışmalardan araştırma amacına uygun şekilde yalnızca %18’inin ilgili araştırma yaklaşımının temel gerekliliklerini yerine getirdiği görülmüştür. Bunun nedenlerinin anlaşılabilmesi için nitel yöntemsel çalışmalarının daha geniş kapsamda tartışılmasına ve yeni araştırmalara ihtiyaç vardır.

Sonuç olarak; sözlü çeviri araştırmalarında ortaya çıkan disiplinler arası etkileşimin, başka bir deyişle, farklı disiplinlerden dahil olan araştırma yaklaşımlarının araştırma olgusuna etkisi yadsınamaz. Sözlü çeviri araştırmaları bağlamında odak noktasının tercümanın aktif bir rol oynayan aktör olarak çeviri sürecine katılan diğer aktörlerle etkileşim içerisinde olması artık yalnızca bir çeviri sürecinin ya da tercümanın niceliğinin değil, aynı zamanda öznel deneyimlerin, algılar ve etkileşimlerin de araştırmaların odak noktası haline gelmesine yol açmıştır. Bu sürecin karmaşıklığı sözlü çeviri eylemini etkileyen unsurları derinlemesine anlamlandırmak amacıyla yapılan sözlü çeviri araştırmalarında uygun nitel araştırma yaklaşımlarının kullanılması için belirli bir bilgi birikiminin gerekli olduğu vurgulanmalıdır.

Bu bağlamda çalışma kapsamında analiz edilen veri materyalinin %82’sinde yöntemsel tutarsızlıkların saptanması, yaşanan zorlukları ortaya koymaktadır. İstenilen bilgiye ulaşılması ancak seçilen yöntemle uyumlu bir bilgi edinme süreciyle sağlanabilir ve elde edilen bulgular bilimsel bir güvence altına alınabilir. Bu bağlamda elde edilen bilginin hem disiplinlerarası hem de disiplin içi tartışmalarda bilimsel olarak kabul edilmesini sağlamak ancak araştırma yöntemlerinin titizlikle ve araştırma amacına uygun şekilde uygulanmasıyla mümkün olacaktır.

Gelecekteki çalışmaların sözlü çeviri alanındaki nitel çalışmaları farklı ölçütler bağlamında daha kapsamlı incelemesi, nitel araştırmalara ilişkin eleştirel bir bakış sunacaktır. Bir başka açıdan ifade etmek gerekirse, alana ilişkin araştırma örneklerinin ve uygulama sürecindeki yöntemsel yaklaşımların incelenmesi, bu yaklaşımların sözlü çeviri araştırmalarındaki rolünü ve etkisini daha anlaşılır olmasına

önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu anlamda bu çalışmanın alana yapmak istediği katkılardan birisi, alansal tartışmaların daha etkili hale gelmesine yönelik tartışmaların geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması olarak değerlendirilebilir. Ayrıca çeviribilim lisansüstü eğitiminde genelde zorunlu olan araştırma yöntemleri dersi kapsamında sözlü çeviri araştırma yöntemlerine yönelik nitel araştırma desenlerinin daha ayrıntılı aktarılması önem taşımaktadır. Böylece lisansüstü öğrencilerin araştırmalarında kullandıkları nitel desenin kuramsal çerçevesinin, veri toplama ve veri analiz yöntemlerinin daha etkili şekilde uygulanmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

SUMMARY

In this study, the paradigm shift relating to the inclusion of qualitative research approaches and methods, which are predominantly favoured within social sciences, into interpreting research is thoroughly examined. The investigation is based on the assumption that the use of theories and methods borrowed from other disciplines without adapting them to the intra-disciplinary research object of interpreting studies would, in fact, provide only limited knowledge gain, and therefore, the extent to which qualitative research methods have been appropriately applied in this field has been carefully investigated. The empirical data material of the study consists of master's and doctoral theses in the field of interpreting studies, which were registered in the database of the Council of Higher Education (YÖK) in Turkey between the years 1997 and 2023. Accordingly, a systematic search was conducted using a set of carefully selected, field-related keywords. As a result of this comprehensive process, 53 master's and doctoral theses were initially identified. However, after applying inclusion criteria aligned with the study aims, a total of 33 studies were ultimately selected for detailed analysis.

The theses identified within the scope of the study were evaluated by using a structured qualitative content analysis method, which was additionally supported by the data analysis software Atlas.ti9. Although the study initially aims to provide a general overview of research employing qualitative approaches, it has indeed been limited in scope. To clarify the framework further, the analysis was restricted to those studies that adopted the most frequently used research designs – namely, case study and ethnographic research. This deliberate delimitation enabled the detailed and, to a certain extent, a more comprehensive and focused examination of the adequacy and consistency of data collection and analysis methods used within the theoretical framework of these two approaches.

The research findings clearly reveal that only a limited number of analyzed theses consistently apply methods that align with the identified research approach. Specifically, it can be stated that 87.5% of case studies and 75 % of the ethnographic studies analysed were applied inconsistently with their theoretical foundations and thus exhibit clear methodological issues. Within this context, the identification of methodological inconsistencies in 82% of the analysed theses strongly points to the widespread nature of the challenges faced in applying qualitative research methods properly within the field of interpreting studies.

This finding clearly underscores the critical need for a sound and in-depth understanding of qualitative research methodologies in order to ensure the scientific validity and reliability of interpreting research, because it must be firmly acknowledged that the acquisition of the desired knowledge is only achievable through a methodological process that is fully aligned with the selected research design. Moreover, only under such conditions can the resulting findings attain scientific validity. Furthermore, this study aims to contribute meaningfully to the discipline by promoting more nuanced and critical methodological discussions, thereby fostering a more reflective and effective application of qualitative approaches within interpreting studies.

Makale Bilgileri		Article Information	
Etik Kurul Kararı:	–	Ethics Committee Approval:	–
Katılımcı Rızası:	–	Informed Consent:	–
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.	Financial Support:	The study received no financial support from any institution or project.
Çıkar Çatışması:	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.	Conflict of Interest:	Authors declare that no conflict of interest.
Telif Hakları:		Copyrights:	–

KAYNAKÇA

- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 368-388.
- Becker, F. (1993). Explorative Forschung mittels Bezugsrahmen - ein Beitrag zur Methodologie des Entdeckungszusammenhangs. *Zeitschrift für Personalforschung / German Journal of Research in Human*, 111-127.
- Behr, M. (2014). Dolmetschen als Transdisziplin: Zur Forderung nach interdisziplinärer Erforschung der Translation - state oh the art in der Dolmetschwissenschaft. K. Kunz, E. Teich, S. Hansen-Schirra, S. Neumann, P. Daut, & (eds.) içinde, *Caught in the Middle - Language Use and Translation* (s. 57-70). Saarbrücken: universaar - Universitätsverlag des Saarlandes.
- Ceylan, S. (2023). Nitel Araştırma Yöntemi. D. İlic, İ. Aydoğdu, & R. ., Bubur içinde, *Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler* (s. 1-32). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni - Nitel, Nicel ve Karma Yöntem yaklaşımları* (4. Baskıdan Çeviri b.). (S. B. Demir, Çev.) Ankara: Eğiten Kitap.
- Creswell, J. W. (2023). *Nitel Araştırma Yöntemleri - Beş Yaklaşımına göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (3. Baskıdan Çeviri). (S. B. Demir, & M. Bütün, Çev.) Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım.
- Çalık, O. (2019). *Türkiye'deki Sözlü Çeviri Alanındaki Akademik Çalışmaların Konumu: 2008 - 2018 Yılları Arasındaki Makale Kitap ve Lisansüstü Tez Düzeyindeki Çalışmaların İçerik Analizi (YL)*. Sakarya: T.C. Sakarya Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çoşkun, R. (2022). Nitel Araştırmalarda Sorunlar: Seçilmiş Makalelerin Eleştirel Bir İncelemesi ve Bazı Öneriler. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 165-189. doi: 10.17494/ogusbd.1101565
- Demir, E. (2024). Sosyal bilimlerde nitel araştırma teknikleri üzerine betimsel bir çalışma. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(46), 313-328.
- Deveci, B., & Deveci, B. (2018). "Örnek olay" çalışmasına ilişkin teorik bir değerlendirme. *Social Sciences Studies Journal*, 4(13), 126-135.
- Eckert, C. K. (2009). *Wissenstransfer im Auslandsentsendungsprozess - Eine empirische Analyse der Rolle des Expatriates als Wissenstransfer-Agent*. Stuttgart: Gabler Fachverlag.
- Ertugay, F. (2019). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma/Esnek Desen Araştırması: Alana İlişkin Zorluklar, Sorular ve İmkanlar. *Nitel Sosyal Bilimler-Qualitative Social Sciences*, 48-68.
- Flick, U. (2012). *Qualitative Sozialforschung - Eine Einführung*. Reinbek bei Hamburg: Rohwolt Taschenbuch Verlag.

- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri - Felsefe - Yöntem - Analiz* (5. b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hauptmeier, H., & Schmidt, S. (1985). *Einführung in die Empirische Literaturwissenschaft*. Braunschweig: Friedr. Vieweg Verlag.
- Held, F. (2024). Wie finde ich mein Forschungsdesign? Überblick über empirische Forschungsmethoden. F. Held, B. Lauenstein, & S. van der Hoek içinde, *Handbuch Gemeinpädagogische Praxisforschung* (s. 19 - 31). Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag.
- Karadağ, E. (2010). Eğitim bilimleri doktora tezlerinde kullanılan araştırma modelleri: Nitelik düzeyleri ve analitik hata tipleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yöntemi*, 16(1), 49-71.
- Kartarı, A. (2017). Nitel düşünce ve etnografi: etnografik yöntemle düşünsel bir yaklaşım. *Moment Dergi, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 4(1), 207-220. doi: 10.17572/mj2017.1.207220
- Mayntz, R. (2005). Forschungsmethoden und Erkenntnispotential: Natur- und Sozialwissenschaften im Vergleich. *MPIfG Discussion Paper 05/7*. Köln: Max-Planck-Institut für Gesellschaftsforschung.
- Mayring, P. (2000). Qualitative Inhaltsanalyse. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 08, 15, 2023 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/200086026_Qualitative_Inhaltsanalyse adresinden alındı
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel Araştırma - Desen ve Uygulama için Bir Rehber*. (S. Turan, Çev.) Ankara: Nobel.
- Oplatka, I. (2022). Nitel araştırmadaki on bir tuzak: her yeni akademisyen ve doktora öğrencisinin dikkat etmesi gereken bazı hususlar (S. Turan & R. Cansoy, Çev.). *Alanyazın "Eğitim Bilimler Eleştirel İnceleme Dergisi" CRES Journal Critical Reviews in Educational Science*, 3(1), 9-20. doi: 10.22596/cresjournal.0301.09.20
- Özdemir, C. (2023). Ulusal Turizm Araştırmalarında Nitel Yöntemlere Bir Bakış. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 6(3), 1223 - 1232.
- Özdemir, M., & Tuti, G. (2023). Nitel araştırma desenleri: Metodolojik bir temellendirme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi - Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2), 2017-235.
- Priller, E. (1988). *Methodologische und methodische Grundlagen soziologischer Informationsgewinnung*. Berlin: Akademie der Wissenschaften der DDR.
- Sak, R. Ş. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-250. doi: 10.33400/kuje.843306
- Saldanha, G., & O'Brien, S. (2014). *Research methodologies in translation studies*. New York: Routledge.
- Şan, F., & Koçlu, S. (2020). Toplum Çevirmenliği alanında Türkiye’de yapılan bilimsel çalışmalar: analiz ve değerlendirme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (19), 780-802. doi: 10.29000/rumelide.752813
- Toker, A. (2022). Sosyal Bilimlerde Nitel Veri Analizi İçin Bir Kılavuz. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51(Özel Sayı 1), 319-345.
- Wolf, M. (2014). The sociology of translation and its “activist turn”. C. Angelelli içinde, *The Sociological Turn in Translation and Interpreting Studies* (s. 7-22). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Yayla, O., & Ergün, G. (2020). Sosyal Bilimlerde Paradigma İkilemi: Turizm Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İnceleme. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1624-1639.
- Yazıcı, H., Reisoğlu, S., & Altun, F. (2012). Etnografik araştırmacının değerleri ile araştırma yöntem ve sonuçları arasındaki ilişki. *Batman Üniversitesi - Yaşam Bilimler Dergisi*, 1(1), 649-657.